

Leta 1899 je izšla v Feltrah knjiga G. Loria – I. Trinko: *Boris Godunof*. Giovanni Loria se je pisal Fortunato Frattini in je bil ugleden zdravnik v Feltrah. Izdal je tudi knjigi: *Fiori stranieri* in *Nuovi fiori stranieri*, Feltre 1899, 1907, kjer sta tudi Trinko in Podrecca.

Prevedel je še svojo pesnitev *Pad Ogleja* kot *L'Eccidio d'Aquileja*, Udine 1896, in napisal knjigo *Storia politica, letteraria ed artistica della Jugoslavia*, Udine 1940.

3.

Tercimonte (Savogna), 29. VIII. 33

Slavni profesor,

pred časom sem prejel Vašo ljubeznivo dopisnico in v teh dneh, ko sem šel slučajno skozi Videm, sem našel v semenišču tudi Vašo zanimivo knjigo. Iskrena hvala za vse. Ne bom zamudil, da bi ne ocenil Vašega dela, brž ko bom sklenil potepanje, kateremu se navadno predam med počitnicami. Po bežnem pregledu Vaše knjige vidim, da je zares publikacija izredne važnosti v svoji vrsti, in je prav, da je na široko poznana.

Blagovolite medtem sprejeti poleg zahvale tudi moj najspoštljivejši poklon.

Zelo vdani
G. Trinko

Naslov: Chiarissimo Signore (Sig. Dott. Prof. Arturo Cronia) Zara – S. Michele, 4 (Dalmazia. Žig: Savogna 30. 8. 33.

Pismo je napisano na nekoliko boljših pisemski papir (11 × 18 cm) na prvi strani.

Cronia mu je poslal knjigo *Per la storia della slavistica in Italia*, Zara 1933. Če jo je Trinko kje ocenil, ni znano, v kartoteki videmske Mestne knjižnice ni navedena.

(Drugo Trinkovo pismo sem objavil v Trinkovem koledarju 1979 (Gorica), 67–73)

Martin Jevnikar
Fakulteta za tuje jezike in literature v Vidmu

MODALNI GLAGOLI V IZVIRNEM BESEDILU MICKIEWICZEVEGA GOSPODA TADEJA IN NJIHOVI USTREZNIKI V SLOVENSKEM PREVODU

Jezikovno gradivo – slovenski prevod Mickiewiczzevega Gospoda Tadeja, ki me zanima predvsem glede na to, kakšna jezikovna sredstva ustrezajo poljskim modalnim glagolom – pojmem strogo lingvistično. Zaradi propedevtičnega značaja svojega spisa ne upoštevam pojavov, ki izhajajo iz svojstvene organizacije tega gradiva na ravni pesniškega jezika. Res je tudi, da tako v umetniškem prevodu kot v vsakem jezikovnem sporočilu veljajo ista pravila uporabe modalnih izrazov in sredstev. Ker je trinajsterec v izvirnem besedilu in jamski aleksandrinec v slovenskem prevodu razmeroma dolg verzni vzorec, so težave pri izboru rimanih besed in sredstev razmeroma redke, na primer:

»kakor da končati noce in le k zanimanju spodbuja čakajoče«
(kończyć powieści nie raczy, jak gdyby chęć zaostrzyć ciekawość słuchaczy) ks. VIII v. 262.

V jezikovni komunikaciji uresničuje modalnost »subjektivni odnos govorečega do tega, kar je vsebina njegovega sporočila«. Termin »modalnost«, ki se je nekoč omejeval v glavnem na glagolske naklone (lat. modus), pojmujejo danes mnogo širše. Poleg lastnosti, ki izvirajo iz tradicionalnega pojmovanja naklona, sodijo v njegovo semantično polje tudi tiste lastnosti, ki odločajo o razliki med trdilnostjo in zanikanjem, med povednimi in vprašalnimi stavki. Po mnenju K. Polaškega ne bi smeli opazovati vseh teh pojavov samo na eni ravni. Avtor vzpostavlja dva tipa pojavov, ki na različen način izražajo modalnost. Prvi tip povezuje s slovnično kategorijo naklona in tako imenovanimi modalnimi glagoli in ga imenuje »verbalna modalnost«. Drugi »je v tesni zvezi s problematiko tako ime-

¹ Gołąb, Heinz, Polański, »Słownik terminologii językoznawczej«, PWN, Warszawa 1968, str. 351.

novanih stavčnih vrst ali vrst stavkov, ki jih določamo glede na njihovo intencionalno funkcijo² in ga imenujemo stavčna modalnost.

Predmet analize v mojem primeru je način izražanja modalnih pomenov z glagoli.

Osnovno modalno enoto določamo glede na semantično kategorijo možnosti – glagol »moči«, nujnosti – glagol »morati«, lastnine – glagol »imeti« in želje – glagol »hoteti«.

Zdaj naj pristopim k analizi uresničevanja posameznih modalnih glagolov.

Moči

Tako kot v poljščini ima tudi v slovenščini od fleksijskih oblik osebno in časovno paradigmo, nima pa posebne velelniške oblike. Poljski zvezi *móc + infinitiv* v slovenščini ustrezata dve uresnitiji:

I. *moči + infinitiv*

primeri – »in peš v svetišče tvoje *mogel sem oditi*«
(i zaraz mogłem pieszo do Twych świątyń progu iść) ks. I. v. 11

»in še stogi žita, ki *niso* ga pod streho *mogli* vsega *dati*«.

(i przy niej trzy stogi użątku, so pod strzechą zmieścić się nie może ks. I v. 30

II. *lahko + VF*

primeri – »v arest *lahko* vse vkup *spravim* že sedaj«
(mogę teraz was wszystkich wziąć w areszt od razu) ks. IX. v. 181

»s pajkom čisto same *se lahko borijo*«
(z pajakiem sam na sam może się borykać) ks. II v. 706

»*lahko se spremeni*«
(może się zmienić) ks. V v. 9

V drugem tipu zvez je nosilec »možnosti« prislov *l a h k o*, ki z VF jemlje nase funkcijo glagola moči.

Obe modalni konstrukciji služita za določanje odvisnosti med položajem, ki ni po bližje nedoločen (imenovali ga bomo X) – o možnosti ali nemožnosti njegovega obstoja sporoča govoreči – in dejanjem (ali širše položajem) Y', o katerem govori stavek. J. Puzynina³ uporablja pravila, ki so obvezna v logiki, in predstavlja ta tip z naslednjo formulo:

Y' je možen = ni res, da je potreben ne Y' =
= ni res, da obstaja položaj X, ki vsebuje ne Y'.

Drugače bo videti takšna relacija v primeru drugega modalnega glagola – *morati* (ki zaznamuje nujnost). Tukaj je predpostavka, da se dejanje Y' mora uresničiti, istoznačna nujnost takšne situacije X, ki implicira Y', ali po vzorcu:

Y' je nujen = obstaja položaj X, ki vsebuje Y'.

Nikalno obliko semantične kategorije, o kateri govorimo, uresničuje tako kot v poljščini dodajanje nikalne partikule pred VF, na primer:

»in ga nihče na lov več spraviti *ne more*«
(nikt go na polowanie uprosić nie może) ks. I. v. 795,

»a se na rodno grudo vrača, ker je star in več *ne more* zanj v boj«
(przynosił kości stare na ziemię ojczystą, której już bronić nie mógł) ks. I. v. 913

² K. Polański, »Rodzaje zdań a zagadnienie tzw. modalności na przykładzie języka górnołużyckiego« v »Studia z filologii polskiej i słowiańskiej« nr 8, Warszawa 1969.

³ J. Puzynina, »O modalności w polskich derywatach« v »Tekst i język – problemy semantyczne« red. M. R. Mayenowa, PAN, Warszawa 1974.

V nikalnih stavkih je mogoče samo uresničevanje I. tipa (*moči + infinitiv*), zveze z *lahko* pa ne tvorijo nikalne oblike.

Semantično raznoličen je glagol *morati* – pogosto izraža nujnost dejanja s potencialnim agensom, ki mora nujno izvršiti dejanje, na primer:

»oprosti, *morali smo* sestti«
(przepaszam, misiełiśmy siadać) ks. I. v. 586,

»čeprav hudo ne rada, *mora se* vrniti«
(wracała wstrzymując się, lecz musiała wrócić) ks. III. v 92

»pregledati račune *mora se* tekoče«
(misiął wszystkie dzienne rachunki przezierać) ks. I. v 848.

Lahko pa se tudi, podobno kot v stavku »se vneti, tja v idealne sfere *treba je* vzleteti« (sztukmistrz musi ulecieć w sfery ideału) ks. III v. 609, uporablja figurativno in izraža težnjo, ki je ni treba nujno doseči.

Ta glagol zamenjuje tudi druge osnovne modalne enote, na primer – izraz »to *moraš* narediti« lahko v poljščini zamenjujemo z izrazom »*masz* to zrobić« v pomenu »*musisz* to zrobić«. Če bi za A. Wierzbicko⁴ analizirali ta glagol v relaciji »nujnost« in »volja po uresničenju«, bi prišli do naslednjih sklepov:

»to moram narediti« pomeni isto kot »tega ne morem narediti« in »to lahko naredim« isto kot »če hočem – bom naredil«, »moram narediti« pomeni torej »ni res, da ne bom naredil tega, če nočem«, torej »morati« kaj narediti se pravi »narediti nekaj ne po lastni volji« oziroma »hotenju« (če uporabimo avtoričino izrazoslovje).

Na zanikane oblike v obravnavanem besedilu nisem naletela, zato bom ta problem predstavila samo teoretično. V slovenskem jeziku praviloma ne moremo uporabljati osebnih oblik glagola *morati* v nikalnih stavkih. Če hočemo zanikati, moramo uporabiti neosebno obliko

biti + treba – ni treba
ni bilo treba
ne bo treba.

Dejstvo, da se zanikana oblika glagola *morati* v slovenščini ne rabi, je zgodovinsko utemeljeno. Gre za natančnost in izognitev nesporazumov v konfrontaciji modalnih glagolov – že omenjenega *ne morem* in hipotetičnega *ne moram*.

Prihajam k uresničevanju modalnega glagola *hoteti*. Če se v stavku ujemata osebek in nosilec hotenja, ki ga izraža glagol *hoteti*, je običajna formula *hoteti + infinitiv*, na primer:

»Bog ve, da *hotel sem* le dobro narediti«
(Bóg widzi, szczerze chciałem interesu dobić) ks. III v. 473,
»komedijo *sem hotel prirediti* malo«
(chciałem wam komedję niby to wyprawić) ks. IV v 869,
»kolikokrat *sem hotel se odkriti* sam«
(ileż to razy chciałem serce swe otworzyć) ks. X v. 573.

Če takega ujemanja ni, velja formula *hoteti + da stavek*. Tega tipa v besedilu ni bilo, opazne pa so nekatere substitucije, na primer »gradu nihče *ni maral*«

(zamku żaden wiaząc nie chciał) ks. I v. 276, prevajalka je uporabila emocionalno zaznamovan sinonim. Glagol *marati* je ekspresiven, predvsem v govorjenem jeziku, na primer:

»nihče me ne *mara*« (nikt mnie nie lubi).

Dogaja pa se tudi, da prevajalka zamenjuje zaznamovani izraz z nevtralnim, na primer:

»kończyć powieści nie *raczy*, jak gdyby chciał zaostriżyć ciekawość słuchaczy« ks. VIII v. 262
(kakor da končati noče in le k zanimanju spodbuja čakajoče)

⁴ A. Wierzbicka, »Kocha, lubi, szanuje – medytacje semantyczne«, Wiedza Powszechna, Warszawa 1971.

»jeśli Zosia czekać *raczy*, może mnie wkrótce lepszym, godniejszym obaczy« ks. X v. 298
(če me čakati bo *hotela*, morda me kmalu boljšega bo bolj vesela).

Arhaična forma »*raczy*« je v obeh primerih prevedena s stilno nevtralnim glagolom *hoteti*. V obeh primerih se razlikuje od izvirnika slovnični čas. Veljalo bi pripomniti, da prevajalka opušča v prvem primeru nevtralni glagol *hoteti*, v drugem spreminja stavčni vzorec. Severozahodni slovenski leksem »*račiti*« je zaradi zemljepisne omejenosti in izrazite arhaičnosti neprimeren. Semantično polje glagola *chcieć hoteti* je v poljščini širše kot v slovenščini. Zato srečujemo v prevodu ustrezne tipe »*rad bi*«, na primer:

»*rad bi*, da nečak po svetu gre«
(chciałbym i synowca wysłać pomiędzy ludzkie) ks. III v. 402
»*tako bi rad*, pa kaj, ko nove so težave!«
(chciałbym bardzo, cóż kiedy mam trudności nowel) ks. III v. 417.

Zanikane oblike tvorimo z zanikanim sedanjikom in prihodnjikom glagola *biti* in preteklim deležnikom za pretekli in prihodnji čas, v sedanjiku pa se nikalni členek (partikula) zliwa z glagolom *ho-*čem – *nočem*, *nočeš* itd.

Zaradi posplošujočega pomena druga oseba ednine lahko zamenjuje poljske deležniške stavke, na primer:

»*pa hočeš nočeš* čakajo« (muszą chcą nie chcą zostać) ks. VI v. 493.

Včasih je temu vzrok leksikalizacija, včasih purizem 19. stoletja.

In končno moram spregovoriti še o tem, kako se uresničuje v slovenskem prevodu modalnost z glagolom *imeti* (*mieć*), ki ima v poljskem izvirniku največjo frekvenco. Razlike v rabi tega glagola naj ilustrira preglednica pomenskih razsežnosti tega glagola v obeh jezikih.

POMENSKE razsežnosti	<i>mieć</i>	<i>imeti</i>
1) lastnina	+ Nogi <i>miał</i> długie ks. I v. 445 <i>ma</i> żądło w języku ks. I v. 729 Stolnik ..., <i>miał</i> jedyne dziecię ks. II v. 263	+ Noge <i>imel</i> je długie żelo <i>ima</i> w języku Stolnik ..., edinko lepo je <i>imel</i>
2) bivanje (samo nikalni stavki)	+ Bo nad ciebie <i>nie miała</i> strzelca Litwa nasza ks. X v. 709 Takiej kawy jak w Polsce <i>nie ma</i> w żadnym kraju, ks. II v. 497	- <i>Ni</i> v Litvi strzelca še <i>bilo</i> kot ti A kave kot na Poljskem <i>ni</i> v nobenem kraju
3) modalnost	+ Zamek, Horeszków siedlisko, <i>ma</i> pójść w ręce Sopliców? ks. II v. 208 Ja <i>mam</i> puszczać buntowników! ks. IX v. 135	- Ta grad, kjer je Horeszkov rod prebival, <i>naj</i> dobi Soplica? Upornike spustim <i>naj</i> ?

Veljalo bi pripomniti, poljski modalni konstrukciji *imeti* + *infinitiv* ustreza slovenski železnik *naj* + *VF* v sedanjem in prihodnjem času ali v pogojniški obliki.

Način izražanja negacije sem predstavila v pregledu bivanjske vsebine glagola *imeti*. Pripomniti je treba, da neosebno obliko poljskega glagola *mieć* zamenjuje v slovenščini glagol *biti* po zlitju nikalne partikule z glagolsko obliko za tretjo osebo (*ni* + *je* → *ni*).

Rada bi opozorila še na vprašanje različnih konstrukcij z vrstnim predznakom. Znano je, da v poljščini ni teoretičnih omejitev dolžine stavčnega člena. V obravnavanem besedilu sem našla stavek, ki vsebuje modalna glagola v sosednjih položajih – *chce mieć obiad polski* ks. XI v. 108 (naj bo kosilo poljsko). V govorjenem jeziku srečujemo še bolj razvite oblike, na primer:

»może chcesz mieć taki sweter?« (bi morda rad tale pulover),
»może to ty miałeś mieć ten referat?« (zdi se mi, da bi moral ti imeti ta referat).

Stavek, ki sem ga navedla iz izvirnika *Gospoda Tadeja*, je prevajalka izoblikovala po pravilu 3) – *naj bo kosilo poljsko*. Dobeseden prevod *hočem imeti poljsko kosilo* bi lahko sugeriralo *hočem pojesti poljsko kosilo*.

Možni in iz logičnega stališča utemeljeni, čeprav slovniško nepravilni so slovenski stavki kot – *rad bi mogel ubiti zmaja, rad bi hotel umreti*, ki delujejo kot anakoluti.

Pregled načinov izražanja modalnosti v slovenskem jeziku ob prevodu *Gospoda Tadeja* dovoljuje naslednje sklepe:

1. Uresničevanje kategorije možnosti poteka v slovenščini na dva načina: *lahko* + *VF* v trdilih stavkih, *moči* + *infinitivus* v nikalnih. Afirmativne konstrukcije *moči* + *inf.* so možne in pravilne, vendar manj pogoste in stilistično zaznamovane.
2. Modalnega glagola *morati* praviloma ne moremo zanikati. Redki so vprašalni stavki za pretekli čas, na primer – »ali ne bi morala priti ob osmih v pomenu czy ona nie miała przyjść o ósmej?«
3. Iz točke 1 in 2 izhaja bolj splošen sklep, namreč, da se oba modalna glagola podrejata sistematski substituciji – *morati* v negaciji s prislovom *treba*, *moči* v afirmaciji s prislovom *lahko*.

Takega vpliva na izbor modalnih sredstev negacija v poljščini nima.

4. Iz obravnavanega gradiva izhaja, da je pomenska razsežnost modalnega glagola *hoteti* v poljščini širša kot v slovenščini.

5. Glagol *imeti* v analiziranem prevodu nima modalne funkcije. V duhu jezika ga zamenjuje železnik za sedanji, prihodnji in pretekli čas.

Elżbieta Babula
Jagelonska univerza v Krakovu

BIBLIOGRAFIJA

1. Z. Gołąb, A. Heinz, K. Polański, »Słownik terminologii językoznawczej«, PWN, Warszawa 1968.
2. K. Polański – »Rodzaje zdan a zagadnienie tzw. modalności na przykładzie języka górnołużyckiego« v »Studia z filologii polskiej i słowiańskiej«, nr 8, Warszawa 1969.
3. J. Puzyrnyina – »O modalności w polskich derywatach« v »Tekst i język – problemy semantyczne« red. M. R. Mayenowej, PAN, Warszawa 1974.
4. A. Wierzbicka – »Kocha, lubi, szanuje – medytacje semantyczne«, Wiedza Powszechna, Warszawa 1971.
5. Z. Saloni, »Cechy składniowe polskiego czasownika«, PAN, Warszawa 1976.
6. J. Toporišič – »Slovenska slovnica«, Maribor 1976.
7. J. Firbas, »O pojęciu dynamiczności wypowiedzeniowej w teorii funkcjonalnej perspektyw zdania« v »Tekst i język – problemy semantyczne« red. M. R. Mayenowej, PAN, Warszawa 1974.
8. Z. Saloni, »O możliwości elipsy określenia czasownika w polskim tekście wielozdaniowym« v »Tekst i język – problemy semantyczne« red. M. R. Mayenowej, PAN, Warszawa 1974.